

Marcin Uliasz

Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie

ORCID 0000-0001-6845-0153

ulfia@wp.pl

Zażalenie poziome w sądowym postępowaniu egzekucyjnym – blaski i cienie

Słowa kluczowe: sądowe postępowanie egzekucyjne, zażalenie, środki odwoławcze

Streszczenie. W sądowym postępowaniu egzekucyjnym zażalenie jest rozpoznawane przez sąd, który wydał zaskarżone postanowienie w innym składzie. Jest ono tzw. zażaleniem poziomym. Taki model zażalenia sprawia, że uległa osłabieniu funkcja kontrolna. Uniemożliwia to sądowi drugiej instancji realizację zadania polegającego na ujednoczeniu orzecznictwa. Potrzebne jest wprowadzenie zmian ustawowych, które przywrócą poprzedni model zażalenia rozpoznawanego przez sąd drugiej instancji. Zażalenie poziome powinno przysługiwać tylko od niektórych postanowień sądu.

A horizontal complaint in court enforcement proceedings – lights and shadows

Key words: court enforcement proceedings, complaints, appeals

Summary. In court enforcement proceedings, a complaint is examined by the court which issued the decision under appeal, in a different composition. It is called horizontal complaint. This model of grievance weakens the control function. This makes it impossible for the court of second instance to perform the task of standardizing the jurisprudence. It is necessary to introduce statutory changes that will restore the previous model of a complaint examined by a court of second instance. A horizontal objection should be allowed only against some court decisions.

Ustawą z dnia 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹ wprowadzono w sądowym postępowaniu egzekucyjnym zasadniczą zmianę modelu zażalenia. W miejsce dotychczasowej konstrukcji dewolutywnego zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji wprowadzono model tzw. zażalenia poziomego. Dodany przepis art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. przewiduje, że zażalenie rozpoznaje sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, w składzie trzech sędziów. Niniejsze opracowanie jest próbą oceny zasadności powyższej zmiany oraz zdiagnozowania wynikających z niej konsekwencji.

¹ Dz.U. z 2019 r. poz. 1469 z późn. zm.

1. Zażalenie poziome – rys historyczny

Zażalenia rozpoznawane przez inny skład sądu, który wydał zaskarżone postanowienie (zażalenia poziome), zostały wprowadzone do polskiego postępowania cywilnego z dniem 20 lipca 2011 roku². Zmiana ta była określana mianem rewolucji³, ale zakres zastosowania tego rozwiązania był bardzo ograniczony. Przepis art. 394² k.p.c. dopuszczał zażalenie poziome w odniesieniu do niektórych postanowień wydawanych po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji. Przyczyną jej wprowadzenia były orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego stwierdzające niekonstytucyjność braku możliwości zaskarżania niektórych postanowień wydanych po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji. Dotyczyło to postanowień o zwrocie kosztów procesu, oddaleniu wniosku o wyłączenie sędziego oraz wniosku pełnomocnika z urzędu o przyznanie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej w postępowaniu drugoinstancyjnym⁴.

Ta innowacja była skutkiem poszukiwania kompromisu pomiędzy koniecznością zapewnienia konstytucyjności regulacji procesowych oraz dążeniem do nieobciążania Sądu Najwyższego czynnościami związanymi z rozpoznawaniem zażaleń na postanowienia dotyczące zagadnień incydentalnych. Czynności te pozostają bowiem poza zakresem ustawowych zadań Sądu Najwyższego związanych z zapewnieniem zgodności z prawem i jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych⁵.

Zażalenia poziome przewidziane w art. 394² k.p.c. były jednak wyjątkiem w systemie środków odwoławczych. Zasadniczy model zażalenia zakładał dewolutywność zażalenia, a zakres wyjątków od tej reguły był bardzo wąski.

2. Założenia nowelizacji

Nowelizacja z dnia 4 lipca 2019 roku istotnie zmodyfikowała ten stan, gdyż poważnie rozszerzyła zakres tych wyjątków. Zażalenie poziome zostało przewidziane także w odniesieniu do niektórych postanowień sądu pierwszej instancji wydawanych w postępowaniu rozpoznawczym (art. 394^{1a} § 1 k.p.c.). W uzasadnieniu projektu ustawy, na podstawie którego uchwalono nowelizację z 4 lipca 2019 roku, wskazano, że „ponowna ocena kwestii incydentalnej nie powinna co do zasady łączyć się z przeniesieniem sprawy do sądu wyższej instancji. Wprowadzona zostaje zasada

² Na podstawie ustawy z dnia 28 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 138, poz. 806).

³ M. Dziurda, *Charakter zażalenia na postanowienie sądu I instancji po nowelizacji k.p.c.*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 11, s. 604.

⁴ Por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z 9 lutego 2009 r. (SK 10/09, OTK-A Nr 2/2010, poz. 10), z 2 czerwca 2010 r. (SK 38/09, OTK-A Nr 5/2010, poz. 46) i z 30 października 2012 r. (SK 20/11, OTK-A Nr 9/2012, poz. 110).

⁵ Wynika to z art. 1 pkt 1 lit. a) ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2021 r. poz. 154 z późn. zm.).

rozpoznawania spraw incydentalnych przez sąd tej samej instancji – z wyjątkiem dla orzeczeń w taki czy inny sposób kończących postępowanie lub przerywających bieg postępowania w danym sądzie. Pozwoli to wyraźnie rozgraniczyć kompetencje sądu pierwszej i drugiej instancji, temu drugiemu pozostawiając merytoryczną kontrolę wyniku postępowania sądowego i odciążając go od rozstrzygania kwestii drobnych. Jednocześnie rozszerzenie zażalenia poziomego obniża koszty postępowania (przekazywanie akt sądowych) oraz redukuje trudności organizacyjne”.

Założenie to zostało zrealizowane tylko w odniesieniu do postanowień wydawanych w postępowaniu rozpoznawczym. W art. 394 § 1 k.p.c. określono katalog postanowień, które podlegają zaskarżeniu zażaleniem do sądu drugiej instancji. Są to zarządzenia przewodniczącego i postanowienia sądu kończące postępowanie oraz te, które „przerywają bieg postępowania” (np. postanowienie o zawieszeniu postępowania). Pozostałe zaskarżalne postanowienia wydawane w procesie zostały wymienione w art. 394^{1a} § 1 k.p.c. Zażalenia od tych postanowień są rozpoznawane przez sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, ale w innym składzie.

Powyższego założenia nie przyjęto w odniesieniu do przepisów o postępowaniu zażaleniowym w postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym. Przepisy art. 741 § 2 k.p.c. oraz art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. wskazują bowiem, że w tych sprawach zażalenie jest zawsze rozpoznawane przez sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, ale w innym składzie (zażalenie poziome).

3. Dewolutywność zażalenia

W doktrynie zgodnie przyjmowano, że cechą zażalenia, jako środka odwoławczego, jest jego dewolutywność. Skutek dewolutywny polega na przeniesieniu postępowania wywołanego wniesieniem zażalenia przed sąd wyższej instancji w celu rozstrzygnięcia o bycie (losie) zaskarżonego postanowienia. Skutek ten wywierają tylko środki odwoławcze⁶.

Devolutywność jest związana z instancyjnością, czyli taką cechą postępowania, w którym występują określone stadia (fazy) tego postępowania, czyli stadium postępowania przed sądem pierwszej instancji i stadium postępowania przed sądem drugiej instancji⁷.

W stanie prawnym obowiązującym przed dniem 7 listopada 2019 roku wyłączenie skutku dewolutywnego dopuszczano tylko w wyjątkowych przypadkach. Należała do nich sytuacja, w której zażalenie zarzuca nieważność postępowania

⁶ T. Ereciński, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, t. III, cz. 1, s. 108-109.

⁷ Szerzej: T. Wiśniewski, *Problematyka instancyjności postępowania cywilnego w sprawach cywilnych*, [w:] *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005, s. 293 i nast.

lub jest oczywiście uzasadnione. Sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, może wówczas je uchylić i w miarę potrzeby sprawę rozpoznać na nowo, nie przesyłając już akt sprawy sądowi drugiej instancji (art. 395 § 2 k.p.c.). Do takich wyjątków należały też zażalenia poziome przewidziane w art. 394² k.p.c.⁸

Wyjątki te nie były liczne i nie przekreślały zasadniczego modelu zażalenia jako środka odwoławczego, czyli środka o charakterze suspensywnym i dewolutywnym. W świetle aktualnie obowiązujących regulacji zażalenie należy do środków odwoławczych⁹. Co do zasady rodzi ono skutek dewolutywny. Przypadki, w których jest przewidziane zażalenie poziome (niedewolutywne), są wyjątkami od zasadniczego modelu zażalenia¹⁰.

Takie ukształtowanie relacji między zażaleniami dewolutywnymi (zasada) i niedewolutywnymi (wyjątek) znajduje potwierdzenie w art. 394^{lb} k.p.c., który dotyczy zaskarżenia takich postanowień, które mogą być zakwalifikowane do katalogu z art. 394 § 1 k.p.c. i jednocześnie z art. 394^{1a} § 1 k.p.c. (np. oddalenie wniosku o uzasadnienie wyroku, które jednocześnie kończy postępowanie w sprawie). Przepis art. 394^{lb} k.p.c. stanowi, że jeżeli zaskarżono postanowienie, o którym mowa w art. 394 § 1 k.p.c. i zarazem w art. 394^{1a} § 1 k.p.c., zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji. Priorytetową rolę przypisano zatem zażaleniu dewolutywnemu.

Założenie, według którego zażalenie dewolutywne jest zasadą, a zażalenia poziome to wyjątki od tej zasady, należy brać pod uwagę w ramach rozwiązywania problemów związanych z wykładnią niejednoznacznych przepisów o dopuszczalności zażalenia. Katalog wyjątków nie może być rozszerzany na takie przypadki, które nie są wprost unormowane w przepisach. Charakter niedewolutywny (poziomy) mają tylko te zażalenia, co do których ustawodawca wyraźnie przewidział, że są rozpoznawane przez inny skład sądu, który wydał zaskarżone postanowienie.

Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 27 listopada 2020 r.¹¹ przyjął, że przewidziane ustawą przypadki zażalenia, do którego rozpoznania jest właściwy inny skład sądu wydającego zaskarżone orzeczenie, należy kwalifikować jako odstępstwa od modelowej konstrukcji zażalenia wyrażonej w art. 394 w związku z art. 395-397 k.p.c. Podkreślono przy tym, że zażalenie poziome nie jest odrębnym rodzajowo środkiem zaskarżenia. Założenie to pozwala sformułować jasną wskazówkę interpretacyjną co do reżimu procesowego licznych przypadków zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji, w których ustawa nie wskazuje, jaki

⁸ Szerzej na temat innych wyjątków: por. T. Zembrzusi, [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, t. III, cz. 1, s. 388-390.

⁹ Świadczy o tym tytuł Działu V („Środki odwoławcze”), w którym są zamieszczone przepisy o postępowaniu zażaleniowym.

¹⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2021 r., III CZP 47/20, Legalis nr 2630675.

¹¹ III CZP 12/20, OSNC 2021, nr 4, poz. 25.

sąd jest właściwy do jego rozpoznania. W uzasadnieniu uchwały zasygnalizowano, że powyższa reguła interpretacyjna ma znacznie szerszy zakres zastosowania. Podobny pogląd Sąd Najwyższy wyraził w uzasadnieniu uchwały z dnia 25 lutego 2021 roku¹², która dotyczyła zażalenia na przewidziane w art. 598¹⁶ § 3 k.p.c. postanowienie sądu opiekuńczego w przedmiocie nakazania zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej osobie, która nie wypełnia swego obowiązku w zakresie zapewnienia kontaktów z dzieckiem. W tym przypadku również przyjęto, że zażalenie na to postanowienie jest rozpoznawane przez sąd drugiej instancji.

4. Zażalenie poziome w postępowaniu egzekucyjnym – wady regulacji

Prawidłowe stosowanie omówionej wyżej reguły interpretacyjnej wymaga należytej oceny zakresu oddziaływania unormowania, w którym przewidziano dopuszczalność zażalenia poziomego. Jest to szczególnie istotne w przypadku przepisu art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. Przepis ten przewiduje zażalenie poziome na postanowienie sądu pierwszej instancji. Jest on umieszczony w części trzeciej („Postępowanie egzekucyjne”), tytule pierwszym („Przepisy ogólne”), dziale pierwszym („Organy egzekucyjne, ich właściwość i postępowanie w ogólności”). Nie budzi wątpliwości, że regulacja dotycząca zażalenia mieści się w zakresie desygnatów końcowego fragmentu tytułu tego działu („postępowanie w ogólności”).

Przepis ten znajduje zastosowanie we wszystkich rodzajach postępowań egzekucyjnych unormowanych w przepisach części trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego (tzw. postępowanie egzekucyjne *sensu largo*). Chodzi tu zarówno o postępowania w przedmiocie wydania tytułu wykonawczego (np. postępowanie klauzulowe, postępowanie o wydanie dalszego tytułu wykonawczego, postępowanie o wydanie tytułu wykonawczego w zamian za utracony), jak też właściwe postępowanie egzekucyjne (postępowanie egzekucyjne w znaczeniu ścisłym). Przepis ten nie znajduje zastosowania w procesach wszczętych wskutek powodztw przeciwegzekucyjnych, gdyż są to postępowania rozpoznawcze, a nie egzekucyjne.

Już w poprzednim stanie prawnym pojawiały się wątpliwości dotyczące stosowania art. 767⁴ k.p.c. (i niektórych innych przepisów działu pierwszego) w postępowaniach klauzulowych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego konsekwentnie przyjmowano, że przepisy zawarte w art. 767⁴ k.p.c. znajdują zastosowanie we wszystkich postępowaniach egzekucyjnych unormowanych w części trzeciej Kodeksu, w tym także w postępowaniu klauzulowym¹³. Są to regulacje szczególne w stosunku do

¹² III CZP 17/20, OSNC 2021, nr 10, poz. 64.

¹³ Por. np. postanowienia SN: z 20 października 2005 r., II CZ 90/05, niepubl.; z 14 stycznia 2010 r., IV CZ 113/09, niepubl.; z 10 grudnia 2010 r. II CNP 76/10, niepubl., z 25 stycznia 2012 r.

przepisów o procesie, których usytuowanie przemawia za przyznaniem im uniwersalnego charakteru w całym postępowaniu egzekucyjnym (*sensu largo*).

Po zmianie wprowadzonej nowelizacją z dnia 4 lipca 2019 roku nie uległ zawężeniu ten szeroki zasięg oddziaływania regulacji zawartych w art. 767⁴ k.p.c. Sąd Najwyższy w uchwale z 20 sierpnia 2021 r.¹⁴ stwierdził, że w wyniku zmian dokonanych na mocy ustawy nowelizującej (z 2019 r.) nie uległ zmianie model postępowania zażaleniowego, zgodnie z którym w postępowaniach uregulowanych w Części Trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego zażalenie na postanowienie sądu przysługuje w przypadkach wskazanych w ustawie. Takim przepisem, dopuszczającym możliwość wniesienia zażalenia w postępowaniu klauzulowym, w rozumieniu art. 767⁴ § 1 k.p.c., jest przepis art. 795 § 1 k.p.c. Przepisy te stanowią regulację szczególną w odniesieniu do przepisów regulujących postępowanie zażaleniowe, zawartych w Części Pierwszej, Księdze Pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego. Uznanie, iż art. 767⁴ § 1 k.p.c. odnosi się do postępowania klauzulowego, wskazuje, że w postępowaniu tym powinien mieć zastosowanie także art. 767⁴ § 1 k.p.c. Jak wskazał Sąd Najwyższy, treść art. 767⁴ k.p.c. nakazuje przyjąć, że w przypadkach, w których dopuszczalność zażalenia jest regulowana na mocy tego przepisu, właściwy do rozpoznania zażalenia jest inny skład sądu, na którego postanowienie zażalenie wniesiono. Przemawia za tym także ścisły związek obu przepisów zamieszczonych w tym samym artykule. Powyższe stanowisko uzasadnia także ocena, że przepisy regulujące postępowanie zażaleniowe, zawarte w Części Trzeciej kodeksu postępowania cywilnego, mają charakter regulacji szczególnej w odniesieniu do ogólnych przepisów poświęconych postępowaniu zażaleniowemu zamieszczonych w Części Pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego. O ile zatem w Części Trzeciej Kodeksu nie zamieszczono regulacji odrębnej dotyczącej określenia właściwości sądu w postępowaniu zażaleniowym, sądem właściwym do rozpoznania zażalenia jest inny skład sądu, na którego postanowienie zażalenie wniesiono.

Problemy interpretacyjne przysparzają liczne niedostatki legislacyjne związane z wprowadzeniem art. 767⁴ § 1 k.p.c. Przepis ten został wprowadzony bez analizy pozostałych regulacji zawartych w Części trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego.

W trakcie nowelizacji przepisów nie dostrzeżono potrzeby zmiany art. 795 § 2¹ k.p.c., który normuje treść rozstrzygnięcia „sądu drugiej instancji” w razie uwzględnienia zażalenia na niektóre postanowienia o odmowie nadania klauzuli wykonal-

V CNP 42/11, niepubl. oraz z 24 kwietnia 2013 r., III CNP 13/13, LEX nr 1353191; z 21 sierpnia 2013 r., II CZ 33/13, niepubl.; z 23 maja 2014 r., III CZ 15/14, niepubl.; z 20 maja 2016 r., II CZ 27/16, LEX nr 2051477 oraz uchwała SN z 18 marca 2011 r. III CZP 117/10, OSNC 2011, nr 11, poz. 120.

¹⁴ III CZP 58/20, Biul. SN 2021, nr 7-8.

ności. Niespójność ta była jednym ze źródeł wątpliwości prezentowanych w zagadnieniu prawnym, na podstawie którego Sąd Najwyższy wydał cytowaną wyżej uchwałę z dnia 20 sierpnia 2021 r. W uzasadnieniu tej uchwały trafnie przyjęto, że „zawarte w tym przepisie stwierdzenie, odnoszące się do orzekania przez sąd drugiej instancji, nie może być rozumiane jako podstawa uznania, że w przypadku postępowań klauzulowych w nim wskazanych [...] sądem właściwym do rozpoznania zażalenia jest sąd drugiej instancji. Wymaga bowiem podkreślenia [...], że art. 795 § 2¹ k.p.c. został wprowadzony na mocy ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego¹⁵, a zatem przed wejściem w życie ustawy nowelizującej, na mocy której nie dokonano jego zmiany. Funkcją art. 795 § 2¹ k.p.c. nie było określenie właściwości sądu w postępowaniu klauzulowym, lecz wskazanie możliwego sposobu orzekania przez sąd rozpoznający zażalenie. Właściwość sądu drugiej instancji wynikała z obowiązującego w chwili wejścia w życie art. 795 § 2¹ k.p.c. modelu środków odwoławczych, w którym zażalenie miało co do zasady charakter środka dewolutywnego, a w przepisach zawartych w Części Trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego brak było odpowiednika art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. Brak jest podstaw do stwierdzenia, że w obowiązującym obecnie stanie prawnym funkcja art. 795 § 2¹ k.p.c. uległa zmianie i aktualnie pełni on także rolę przepisu określającego właściwość sądu rozpoznającego zażalenie w postępowaniu klauzulowym. Zawarte w nim stwierdzenie odnoszące się do sposobu orzekania przez sąd drugiej instancji należy zatem rozumieć wyłącznie jako odnoszące się do sądu właściwego, rozpoznającego zażalenie. Pozostawienie niezmienionej treści art. 795 § 2¹ k.p.c., pomimo zmian dokonanych w modelu postępowania zażaleniowego przez ustawę nowelizującą, jest natomiast jednym z przykładów nieprawidłowego stosowania zasad techniki przy uchwalaniu tej ustawy. Podobny mankament ma np. pozostawienie także niezmienionej treści art. 767⁴ § 2 k.p.c.” („Na postanowienie sądu drugiej instancji wydane po rozpoznaniu zażalenia skarga kasacyjna nie przysługuje”).

Kolejną wadą przepisu art. 767⁴ § 1¹ k.p.c. jest brak wyraźnego wskazania, czy sąd pierwszej instancji (w innym składzie) rozpoznający zażalenie w postępowaniu egzekucyjnym działa jako sąd drugiej instancji. *Prima facie*, kwestia ta wydaje się oczywista, gdyż odmienne podejście dopuszczałoby niekończący się ciąg zażeń dotyczących tego samego rozstrzygnięcia. Problem odnosi się do dopuszczalności zaskarżenia postanowienia o odrzuceniu zażalenia w postępowaniu egzekucyjnym. Kwestia ta nie została jednoznacznie rozstrzygnięta także w przepisach o zażaleniu w procesie. W orzecznictwie przyjęto, że postanowienie sądu drugiej instancji o odrzuceniu zażalenia jest wydawane w składzie trzech sędziów i podlega ono zaskarżeniu zażaleniem¹⁶. Aktualnie taką samą regułą należy stosować także

¹⁵ Dz.U. z 2015 r. poz. 1311.

¹⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2021 r., III CZP 87/20, niepubl.

w postępowaniu egzekucyjnym wobec braku szczególnych i odmiennych regulacji w tym przedmiocie. Pogląd ten nie jest jednak pozbawiony wątpliwości, których nie da się wyeliminować bez interwencji legislacyjnej.

Do podobnych uchybień należy zaliczyć niepełną regulację zawartą w art. 766¹ § 1 k.p.c., według której postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym sąd uzasadnia z urzędu, gdy stronie przysługuje środek zaskarżenia, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. W przepisie tym pominięto zagadnienie doręczenia sporządzonego z urzędu uzasadnienia. W rezultacie w praktyce ukształtowały się rozbieżne podejścia (doręczanie z urzędu postanowienia wraz z uzasadnieniem albo doręczanie postanowienia z uzasadnieniem dopiero po złożeniu przez stronę wniosku). Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 kwietnia 2022 r.¹⁷ trafnie przyjął, że w razie sporządzenia uzasadnienia postanowienia z urzędu należy z urzędu doręczyć postanowienie wraz z uzasadnieniem. Problem ten oddziałuje na dopuszczalność i bieg terminu do wniesienia zażalenia na postanowienie sądu w postępowaniu egzekucyjnym.

Inną konsekwencją braku wystarczającego rozeznania systemowego jest niespójność przepisów dotyczących rozpoznania zażalenia z regulacją pozakodeksową dotyczącą nadzoru judykacyjnego nad czynnościami komornika sądowego.

Przepis art. 166 ust. 4 ustawy z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych¹⁸ stanowi, że sąd, rozpoznając sprawę w ramach nadzoru judykacyjnego, w przypadku stwierdzenia rażącej obrazę przepisów, niezależnie od innych uprawnień, wytyka uchybienie komornikowi. Przed wytknięciem uchybienia sąd poucza komornika o możliwości złożenia na piśmie wyjaśnień w terminie 7 dni. Wytknięcie uchybienia wymaga uzasadnienia. W przypadku gdy uchybienie wytknął sąd rejonowy, a sprawa, w której wytknięto uchybienie, była przedmiotem postępowania odwoławczego, sąd okręgowy może z urzędu zmienić treść wytknięcia lub je uchylić. Przepis ten został wprowadzony w czasie, w którym obowiązywał model dewolutywnego zażalenia w postępowaniu egzekucyjnym (zażalenie było rozpoznawane przez sąd okręgowy). Sąd okręgowy, rozpoznając zażalenia, mógł zmienić lub uchylić wytyk orzeczony przez sąd rejonowy. Obecnie zażalenia na postanowienia wydane w postępowaniu egzekucyjnym są rozpoznawane przez sąd rejonowy w innym składzie. Należy zatem przyjąć, że aktualnie to sąd rejonowy, rozpoznając zażalenie, może zmienić lub uchylić wytknięcie uchybienia¹⁹.

Powyższe błędy to tylko przykłady rażących uchybień legislacyjnych symptomatycznych dla wielu zmian wprowadzonych nowelizacją z 4 lipca 2019 roku i innymi nowelizacjami przepisów procesowych w ostatnich latach. Zmiany są

¹⁷ III CZP 85/22, Legalis nr 2682780.

¹⁸ Dz.U. z 2021 r. poz. 850 z późn. zm.

¹⁹ Odmienny pogląd wyraził Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe w Gdańsku w postanowieniu z dnia 1 lipca 2020 r. (XII 1Co 2290/2019, LEX nr 3037445).

dokonywane bezrefleksyjnie, bez niezbędnej diagnozy, na podstawie doraźnych albo nietrafnych założeń i bez tzw. kwerendy legislacyjnej koniecznej do ustalenia powiązań wewnątrzsystemowych z innymi unormowaniami dotyczącymi tych samych instytucji. W konsekwencji nowe przepisy są niespójne z pozostałymi regulacjami. Ponadto przepisy nie są kompleksowe i określone zagadnienie normują tylko częściowo (wycinkowo). W ramach wykładni językowej, logicznej i systemowej tych regulacji nie jest możliwe osiągnięcie jednoznacznych wyników. Jedyne wykładnia celowościowa pozwala na uzyskanie miarodajnych wniosków. Świadczy to o braku kompetencji procesowych projektodawców i nikłej jakości legislacyjnej wprowadzanych zmian.

5. Konsekwencje braku dewolutywności zażalenia w postępowaniu egzekucyjnym

Poza powyższymi wadami regulacji, brak dewolutywności zażeń w sądowym postępowaniu egzekucyjnym rodzi negatywne konsekwencje funkcjonalne. Niemożność rozpoznawania spraw przez sądy drugiej instancji oznacza „porzucenie” tych wszystkich korzyści, które niesie z sobą instancyjność postępowania. W nauce przyjmuje się następujące funkcje instancyjności postępowania cywilnego: kontrolna, stymulacyjna, ujednociania orzecznictwa, sygnalizacyjno-dydaktyczna i instruktażowa. Funkcja kontrolna polega na usuwaniu stwierdzonych uchybień przez reformatoryjną lub kasatoryjną kontrolę zaskarżonych orzeczeń. Funkcja stymulacyjna oznacza skłanianie kontrolowanych organów do dbałości o prawidłowość rozstrzygnięć i samego postępowania. Funkcja ujednociania orzecznictwa polega na kształtowaniu i stosowaniu jednolitych rozstrzygnięć w odniesieniu do orzeczeń sądów pierwszej instancji podległych sądowi drugiej instancji. Dwie pozostałe funkcje ujawniają się przede wszystkim w razie wydania przez sąd drugiej instancji orzeczenia kasatoryjnego (uchylającego zaskarżone orzeczenie). Realizując funkcję sygnalizacyjno-dydaktyczną, sąd drugiej instancji wyjaśnia przyczyny wadliwości postępowania lub rozstrzygnięcia, a w ramach funkcji instruktażowej dochodzi do wskazania dalszego sposobu procedowania²⁰.

Rozpoznawanie zażeń przez sąd, który wydał zaskarżone postanowienie w postępowaniu egzekucyjnym, nie eliminuje *eo ipso* realizacji wszystkich tych funkcji. Temu modelowi zażenia towarzyszy jednak szereg okoliczności, które mogą powodować, że realizacja tych zadań staje się pozorna. Warto bliżej przyjrzeć się dwóm funkcjom, których realizacja jest utrudniona albo niemożliwa.

²⁰ T. Wiśniewski, *Problematyka instancyjności postępowania cywilnego w sprawach cywilnych*, [w:] *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005, s. 298.

Realizacja funkcji kontrolnej wymaga wiedzy i doświadczenia w rozpoznawaniu spraw egzekucyjnych. Zapowiadana kilka lat temu specjalizacja sędziów w zakresie postępowania egzekucyjnego (utworzenie wydziałów egzekucyjnych) nie została zrealizowana i poza nielicznymi sądami, w których od dawna funkcjonują wydziały lub sekcje egzekucyjne, sprawy te są rozpoznawane przez sędziów orzekających w wydziałach cywilnych, a w niewielkim zakresie także w wydziałach pracy lub wydziałach rodzinnych i nieletnich. Nie trzeba dodawać, że priorytetowe znaczenie dla działalności tych wydziałów mają sprawy w postępowaniu rozpoznawczym. Problemy związane z rozpoznawaniem zażaleń poziomych ujawniają się zwłaszcza w niewielkich sądach, w których liczba sędziów orzekających w wydziałach cywilnych jest zbyt mała, aby było możliwe skompletowanie sądu w składzie trzech sędziów w celu rozpoznania zażalenia²¹. W losowaniu składów orzekających w celu rozpoznania tych zażaleń uczestniczą sędziowie, którzy w bieżącej pracy orzeczniczej rozpoznają sprawy innego rodzaju (np. sprawy karne). Brak doświadczenia w zakresie rozpoznawania spraw egzekucyjnych oraz niedostatki specjalistycznej wiedzy z tego obszaru (choćby w zakresie regulacji dotyczących kosztów komorniczych) powodują, że realizacja funkcji kontrolnej przez sąd rozpoznający zażalenie jest iluzoryczna.

Najistotniejszym mankamentem wynikającym z braku dewolutywności zażaleń w postępowaniu egzekucyjnych jest niejednorodność orzecznictwa. Zjawisko to dotyczy nie tylko różnic zachodzących pomiędzy poszczególnymi sądami rejonowymi, ale zdarzają się rozbieżności nawet między składami orzekającymi w ramach tego samego sądu rejonowego. W poprzednim modelu zażalenia funkcję tę realizowały sądy okręgowe (sądy drugiej instancji w sprawach egzekucyjnych). Doniosłym uzupełnieniem w tym zakresie były uchwały Sądu Najwyższego. Aktualnie zadanie z zakresu ujednoczenia orzecznictwa jest realizowane wyłącznie przez Sąd Najwyższy. Należy dodać, że wprowadzenie zażaleń poziomych w postępowaniu egzekucyjnym nastąpiło w wyjątkowo niefortunnym czasie (co powinno być także wzięte pod uwagę w trakcie prac legislacyjnych). Zaledwie 10 miesięcy wcześniej (z dniem 1 stycznia 2019 roku) istotnie znowelizowano przepisy dotyczące tego postępowania oraz wprowadzono nowe regulacje dotyczące jego kosztów. Niektóre z tych regulacji są też obciążone błędami legislacyjnymi, a liczba wątpliwości i rozbieżności w orzecznictwie jest bardzo duża. O ich wadze mogą świadczyć także rozbieżne uchwały Sądu Najwyższego dotyczące wykładni tego samego przepisu²².

²¹ Problem ten aktualnie nie występuje w związku z epizodyczną regulacją przewidującą jednoosobowe rozpoznawanie spraw cywilnych w związku ze stanem epidemii lub zagrożenia epidemicznego.

²² Por. uchwały SN z 27 stycznia 2022 r., III CZP 36/22, niepubl. i z 28 stycznia 2022 r., III CZP 21/22, niepubl., w których są prezentowane odmienne stanowiska dotyczące stosowania art. 30 u.k.k.

Taki stan grozi naruszeniem konstytucyjnych zasad pewności prawa i zaufania obywatela do państwa, które wynikają z zasady demokratycznego państwa prawnego.

Oceniając skutki wprowadzenia zażeń poziomych, warto też odnieść się do zażeń przyświecających projektodawcom. Jak wskazano wyżej, w uzasadnieniu projektu ustawy, na podstawie którego uchwalono nowelizację z dnia 4 lipca 2019 roku, przyjęto, że zmiana ta pozwoli „rozgraniczyć kompetencje sądu pierwszej i drugiej instancji, temu drugiemu pozostawiając merytoryczną kontrolę wyniku postępowania sądowego i odciążając go od rozstrzygania kwestii drobnych. Jednocześnie rozszerzenie zażenia poziomego obniża koszty postępowania (przekazywanie akt sądowych) oraz redukuje trudności organizacyjne”. Pierwsze założenie nie zostało w ogóle zrealizowane w postępowaniu egzekucyjnym, gdyż wszystkie zażenia w tym postępowaniu są rozpoznawane przez sądy rejonowe. Odciążono zatem sądy okręgowe od rozpoznawania tych spraw, ale obciążono tymi czynnościami sądy rejonowe, nie zapewniając im wsparcia osobowego ani rzeczowego. Niejasno zasygnalizowana redukcja trudności organizacyjnych nie nastąpiła. Doszło jedynie do przeniesienia tych trudności do sądów rejonowych.

Korzyścią jest brak konieczności przekazywania akt sądom drugiej instancji. Zaoszczędzone koszty przekazywania akt stanowią jednak nieznaczną sumę w wydatkach budżetowych, która w żaden sposób nie uzasadnia zmiany modelu zażenia. Czas zaoszczędzony wskutek braku przekazywania akt również nie równoważy niekorzystnych konsekwencji tej zmiany.

Zażalenie poziome jest postrzegane jako rozwiązanie sprzyjające sprawności postępowania zażaleniowego. Jest to teza względna, gdyż osiągnięcie tego celu jest uzależnione od pozaprocesowych okoliczności dotyczących określonego sądu rejonowego i okręgowego. W sądach rejonowych, w których nie występują strukturalne zaległości, oczekiwanie na rozstrzygnięcie zażenia jest znacznie krótsze niż wtedy, gdy zażenia były rozpoznawane przez sąd okręgowy borykający się z zaległościami. W innych przypadkach skrócenie czasu potrzebnego do rozpoznania zażenia nie ma miejsca albo jest nieznaczące. Mając na uwadze powyższą negatywną ocenę wpływu omawianych zmian na realizację funkcji kontrolnej, należy stwierdzić, że przyspieszenie postępowania nie może być argumentem decydującym o pozytywnej ocenie tych zmian. Przepis art. 6 § 1 k.p.c. jednoznacznie rozstrzyga kolizję między dążeniem do sprawnego rozpoznania sprawy a jakością rozstrzygnięcia („wyjaśnienia sprawy”), przyznając pierwszorzędne znaczenie tej ostatniej.

6. Wnioski

Aktualny model zażenia poziomego obowiązujący w postępowaniu egzekucyjnym należy ocenić zdecydowanie negatywnie. Tytułowe „cienie” tego rozwiązania

przemawiają za koniecznością pilnej zmiany legislacyjnej, której celem powinno być wprowadzenie zażalenia rozpoznawanego przez sąd drugiej instancji. Jest to konieczne dla zapewnienia prawidłowej realizacji funkcji zażalenia jako środka odwoławczego cechującego się dewolutywnością. Jest możliwe określenie katalogu postanowień, które, w drodze wyjątku, mogą podlegać zaskarżeniu zażaleniem poziomym. Katalog ten powinien być jednak ograniczony wyłącznie do tych postanowień, które odnoszą się do kwestii o charakterze incydentalnym.

Szczególnie szkodliwy jest brak możliwości rozpoznawania przez sąd drugiej instancji zażaleń na postanowienia sądu kończące postępowanie egzekucyjne (jako całość) i rozstrzygające o kosztach tego postępowania. Model zażalenia powinien być w tym przypadku analogiczny do tego, który obowiązuje w postępowaniu rozpoznawczym (zażalenie pionowe). Należy też dopuścić „zażalenie pionowe” na niektóre postanowienia wydawane w trakcie postępowania egzekucyjnego, które definitywnie zamykają określony etap tego postępowania. Dotyczy to zwłaszcza niektórych postanowień wydawanych w ramach egzekucji z nieruchomości (postanowienie w przedmiocie przybicia albo przysądzenia własności). Doniosłość tych orzeczeń dla samego postępowania oraz poza tym postępowaniem (w sferze ich praw podmiotowych) przemawia za powrotem do poprzednich rozwiązań w zakresie postępowania zażaleniowego.

Mankamenty aktualnego stanu prawnego w omawianej płaszczyźnie zostały już dostrzeżone. W projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych ustaw (UD 156)²³ zaproponowano wprowadzenie mieszanego modelu zażalenia w sprawach egzekucyjnych (m.in. postanowienia wydane w wyniku rozpoznania zarzutów przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji z nieruchomości). Proponowana zmiana nie jest jednak wystarczająca i opiera się na nietrafnej (wybiórczej) diagnozie.

Literatura

- Dziurda M., *Charakter zażalenia na postanowienie sądu I instancji po nowelizacji k.p.c.*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 11.
- Ereciński T., [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, t. III, cz. 1.
- Wiśniewski T., *Problematyka instancyjności postępowania cywilnego w sprawach cywilnych*, [w:] *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005.
- Zembrzusi T., [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, t. III, cz. 1.

²³ Projekt opublikowany na stronie Rządowego Centrum Legislacji w zakładce: „Rządowy Proces Legislacyjny”.